

Ս Ի Ո Ն

Ի. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1946

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ ԽԱՉԸ

Մեր առջև ունինք Խաչի երկու տոներ, Խաչվերացը և Վարազայ Խաչը, մին համաքրիստոնէական և միւս իր պարագայով՝ զուտ հայկական: Խաչի տոները մեր Եկեղեցւոյ մէջ, դիմաւորուած են միշտ կրկնակ զգացումներով, կրօնական և ազգային. և այս իրողութիւնը տարբեր չէր կրնար ըլլալ Ժողովուրդի մը համար, որ Խաչին Խորհուրդը ապրած է ինչպէս իր հոգեկան, այնպէս ալ իր ֆիզիքական բովանդակ պատմութեանը ընթացքին:

Ամէն Ժողովուրդ, իր կեանքի որոշ պարագաներուն կամ անոր ճակատագրական որ եւ է մէկ շրջանին, աւելի կամ նուազ չափով, կրնայ զգացած ըլլալ այս պատմական և նոյն ասան հոգեբանական ճշմարտութիւնը: Բայց թոյլ կուտանք մեզի ըսելու թէ ոչ մէկ ազգ զգացած չէ զայն թերեւ այնպէս ու այն շափով՝ ինչ չափով որ զգացած ենք մենք:

Առաջին այն պահէն ի վեր՝ ուր մեր ցեղային զգացումը փոխուեցաւ ազգային գիտակցութեան, քրիստոնէութեան լոյսին շնորհիւ, մեր կեանքը իր կրկնակ խաչերը ունեցաւ, եթէ կարելի է այսպէս ըսել. չանցաւ մեզմէ դար մը, ուր, մէկ կամ երեք մի աւելի անգամներ, քաղաքական փոթորիկները չը սարսէին մեր գոյութիւնը. սակայն ամէն անգամուն ալ վէրքը, ուշ կամ կանոնաւ, սպիացաւ վերջապէս: Աղէտը չկրցաւ բոլորովին Ղլատել մեր ուժը, ու, բնաշխարհիկ թէ տարաշխարհիկ հորիզոններու զերիւր, կրցանք միշտ վերստին Ժողովել մեր ինքնութիւնը: Եթէ վիշտը չկրցաւ աւելի լուրջ և իմաստուն ընել մեզ, սակայն թէ՛ մենք և թէ՛ ուրիշները կրցանք հաստատել մեր վրայ ապրելու իրաւունք ունեցող Ժողովուրդի մը արժանիքը:

Խաչը, հոգեւոր այն դրօշը եղաւ, որուն հովանիին ներքեւ մենք կրցանք զրբթէ միշտ ծառանալ մեր բարոյական և ֆիզիքական զոյութեան սպառնացող վտանգներուն դէմ:

Եթէ միւս Եկեղեցիներու համար Խաչը տառապանքի սէմպօլ մը եղաւ

ու կը մնայ, մեզի համար ապրուած աւետարանն է ան, թէ մեր անհատական և թէ ազգային գիտակցութեանը և պատմութեանը մէջ: Մեզի համար խաչը ապրուած ողբերգութիւն մը չէ միայն, այլ մե՛ք ապրած ողբերգութիւնը:

Սակայն մենք չընդունեցինք և չապրեցանք խաչը միայն իր սրտառուչ ողբերգութեանը համար, վսեմ ըլլալէ աւելի ճշմարիտ է այն մտածումը, թէ հայը ճակատագրուած էր քրիստոնէութեան: հայուն որոնումը ողբերգական ինչ մը ունի, ոչինչ կրցաւ արգիլել իր մեռնելու մութ կամեցողութիւնը, իր հաստատ հաւատքը ճակատագրական կործանումներու, բայց յաւիտենական յալթանակին: Հայը կը զանազանուի ուրիշ ժողովուրդներէն ոչ միայն իր ինքնութեամբ, այլ նաև զայն տեսականացնելու կամքովը, խորհուրդովը: Եթէ մենք կրեցինք տառապանք, զրկանք, և ունեցանք հրաժարումներ, այդ բոլորը վստահի հաւատացինք թէ մեր այդ խաչերու բարձունքներէն պիտի կրնանք ի վերջոյ ողջունել յարութեան փառքը ցեղին, որուն խաչը կը ծանրանար ինչպէս սերունդներու՝ նոյնպէս անհատներու ուսին: Ըսինք թէ յառաջիկայ երկու խաչի տօներէն՝ Վարդայ խաչը զուտ հայկական ընոյթ ունի և ճիշդ անոր համար անիկա յայտնութիւնը, այլակերպումն է մեր կեանքին: Տեսիլքը, աստուածային յայտնութիւնը, աւանդութիւնը, բոլորը քովքովի կուգան, զայն ընելու սրտառուչ և հայեցի, պատկերը մեր կեանքին: Այս պարագան դիւրին արձակուած վճիռ մը չենք ուզեր նկատել, եթէ երբեք քրիստոնէութեան ընդհանուր նկարագիրը, մասնաւորին, ցեղայինին, անշատին հանգումը, չիլումն է ընդհանուրին, համաժարդկայինին և աստուածայինին ներսը, է նոյն ատեն գերաճումը իւրաքանչիւր ժողովուրդի ներգոյակ յատկութիւններուն: Գիտենք թէ էջմիածինը Սեբեհընը օւնեցնալու ձգտումին հրաշագործումն է մեր ժողովուրդի խոր հոգիին մէջը: Այս տեսակէտէ առնուած, Վարդայ խաչը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ այդ նոյն ձգտումին մէկ ուրիշ կերպարանքը:

Եթէ իրերն ու զործերը տեսնելու և դատելու համար աշխարհ ունի իր տեսակէտն ու չափանիշը, որոնք մէկի մը համար հրաշքին զարմանալիքն են, և ուրիշի մը համար գիտութեան փաստը, Հաւատքը ե՛ւս կեանքը և արժէքները ճանչնալու և ըմբռնելու համար ունի իր ստուգանիշերը: Անոնք որ Աւետարանի պատուհանէն կը նային խաչին, անոր վրայ պիտի կարգան պատմութիւնը յաւիտենական Հրաշքի մը, զոր Աստուած ի սկզբանէ անտի կատարած է մեզի: Այդ հրաշքը հակառակ մարդկային տկարութեան աստուածային զօրութեան յայտնագործումն է երկրի վրայ:

Ի վերջոյ ճշմարտութիւնը չի թաղուիր, ուր որ ալ պահուած ըլլայ, ով որ ալ պահած ըլլայ: Լեբան ծերպը, խորվիրապը, բռնութեան երկաթը յաճախ առ երևոյթս կրնան զայն զրուանել, սակայն ճառագայթը չի թաղուիր և բարին միշտ պիտի յաղթանակէ: Շատ յաճախ տեսիլքը յայտնիչ ուժն է ճշմարտութեան, սակայն մարդկային տեսիլքները զառանցանքներ են և յերկրանք եթէ Աստուած չմիջամտէ: Տեսիլքը անհրաժեշտ է, տեսիլքէ զուրկ հոգիները նման են լոյս չունեցող ջահերու: Տեսիլքը ապագան է մարդկութեան. եթէ մարդկային ձգտումները այսինքն կրօնները չկարենան անով հասնելու մեծ նպատակին, կը դառնան կտրտած լապտերներ, միայն ծխալու սահմանուած:

Տեսիլքի մը իրազօրծումն է Վարդայ խաչի տօնը: Աւելորդ չէ անգամ

մը ևս կրկնել թէ պատմութեան բոլոր մեծ գործերը նախ տեսիլներ, ծրագիրներ են եղած: Երազ մըն էր Սողոմոնի գեղեցիկ տաճարը փիւնիկեցի ճարտարապետի մտքին մէջ, տեսիլք մը կամ ծրագիր մըն էր Մովսէսի հռչակաւոր արձանը՝ Մ. Անճեւոյի երևակայութեան խորը, երազ մը՝ այս գեղեցիկ տիեզերքը Աստուծոյ մտքին մէջ: Տեսիլքը Աստուծոյ խորհուրդին արտայայտութիւնն է, շողը հոգիի աւերակին, սանդուխը մարդուն և Գերագանցին միջև, մարդկային հոգիի անկատարութեան վրայ շրջող հոգին, որ քառսէն, անէութենէն կը նորաստեղծէ նոր աշխարհներ:

Անբնական չէ որ հայը իր պատմութեան այդ մուկ օրերուն՝ խաչներ միայն տեսնէ իր մտքի հորիզոնին, իր տեսիլքին մէջ, ամէն օր խաչուող ժողովուրդի մը մտայացքը, որ սակայն յուսահատեցուցիչ ըլլալէ հետո և, վասն զի Խաչը ճամբան է փրկութեան, մեծ գալիքին: Հայը դիտեցր է Խաչով չափել կեանքին արժէքը, վասնզի հաւատացած է թէ փառքի ամենաապահով ճամբան է այդ: Վասնզի կեանքը ոչ հաճոյք է և ոչ հեզնանք, այլ պարտականութիւն մը՝ այսինքն Խաչ մը: Այժմ չկայ Վարազ, մուկ ժամանակները շատ մը Վարազներու յիշատակը միայն թողուցին մեր հոգիին իբր անկորնչելի անցեալի մը փառքը, սակայն Խաչը միշտ ընկերը մնաց հայուն և լուսաւորեց ու յաւերժացուց անոր գոյութիւնը:

Ժամանակները իրարու յաջորդեցին, քանի անգամներ հայը վիշտով և արիւնով ներկեց իր եկեղեր, սակայն երկնքի կարօտը միշտ անուշացած մնաց իր հոգիին խորը, երբ աշխարհը զինք լացուց և վիրաւորեց չարաչար, և դարձաւ օրրանը իր հառաչանքին. ան հաւատաց թէ իր արեան և քրտինքի իւրաքանչիւր կաթիլը, սիրուած ու սրբագործուած սերմի մը հատիկն է ապագայ երջանկութեան պատրանքին: Հոգեկան այդ տառապանքին պտուղն է Նարեկացին, մեր ցեղի աստուածային ձգտումին հրեղէն սիւնը: Շնորհալին դարեր վերջ իր շրթները պիտի մօտեցնէ հայ տառապանքի կարմիր եղեգնիկի վիրաւոր ծակերուն, երգելու համար հայ հոգիի տխրանուշ մեղեդին:

Անցան ցաւով ու արիւնով դարերը հայուն, և եկանք ու հասանք նոր ժամանակներու սեմին: Ուրախ ու երջանիք ենք որ կեանքով ու տեսիլքով արժեւորուած մեր Խաչը մօտ է տակաւ վերածուելու յաղթանակի և յարութեան դրօշին, ու լոյսը որ մեր գերագոյն ձգտումին առարկան եղաւ, ազատութիւնը որ մեր ցեղի բաբախուն ըրձանքը կազմեց, կը հաւատանք թէ պիտի չթողուն այլևս զմեզ խաւարի ու անստուգութեան ծոցը: Հայ սփիւռքը քառորդ դարէ ի վեր իր մուկ գնտանին մէջ ամուր փարած իր Խաչին, սպասեց անոր լոյսին, և հայ տարագիր ու գերի գաւառները դարերով սպասեւ են այն օրուան որ այսօր փոխան Վարազի՝ կը շողայ Արարատի ոտքին, իր լոյսին կանչելով բոլոր վանդակ հայութիւնը:

Ինչպէս անհատներու՝ այնպէս ալ ազգերու գոյութեան մէջ, ո՛ւր որ ազնւական անցեալի մը ընդհողուած նշմարներ կան, ամէնէն դաժան և ամենի մրրիկներէն և փուլզումներէն վերջ, օր մը, անհրաժեշտաբար պիտի բացուի նոր և բարգաւաճ շրջանի մը արշալոյսը: Վստահ ենք թէ մեր յոյսը մեզ չի խաբեր թէ մենք մօտ ենք արևոտ այդ դուռներուն:

ԽՄԲ.